

απαιτούσε ο Μεγάλος Βασιλιάς να εμπλακεί σε μια τυπική σύγκρουση και οι Πέρσες δεν μπορούσαν να νικήσουν παρά μόνο με το ιππικό, αναγκάστηκαν να βασιστούν στο μοναδικό όπλο που τους είχε απομείνει εναντίον της φάλαγγας, τα δρεπανηφόρα άρματα. Οδηγοί ικανοί δεν ήταν δυνατόν να εκπαιδευτούν άμεσα. Όμως, όποτε τα άρματα έπαιρναν μέρος στη μάχη, η επιτυχία για τους Πέρσες ήταν εξασφαλισμένη. Κάποιοι θυμούνται ότι ο Φαρνάβαζος με λίγα λόγια και με τη συνδρομή δύο αρμάτων είχε κατατροπώσει 700 Έλληνες οπλίτες.⁶⁵

Τον Ιούλιο του 331 π.Χ., ο Αλέξανδρος συνάντησε τον Παρμενίωνα και μαζί διέσχισαν τον Ευφράτη στη Θάψακο, ενώ ο Μαζαίος υποχωρούσε καθώς προήλαυναν. Ο Αλέξανδρος διέσχισε τον Τίγρη χωρίς να συναντήσει αντίσταση, γύρισε προς νότο και προχώρησε προς το χωριό Γαυγάμηλα⁶⁶ (που ταυτίζεται με το ύψωμα Τελ Γκιομέλ στο Χατζίρ), όπου, καθώς του είχαν πει αιχμάλωτοι, είχε στρατοπεδεύσει ο Δαρειός. Για τη μάχη οι Πέρσες είχαν επιλέξει την πεδιάδα κοντά στο Κεραμλαίς, ανάμεσα στον Τίγρη και το Χατζίρ. Για να διευκολύνουν τα άρματά τους να προελάσουν, είχαν απαλείψει κάθε πιθανό εμπόδιο στο πεδίο της μάχης. Το σημείο όπου ήταν παραταγμένα τα άρματα μάχης τους κατελήφθη⁶⁷ στη συνέχεια. Στην πρώτη γραμμή, εκτός από τους Πέρσες τοξότες, φαίνεται ότι ήταν και ιππείς. Στο κέντρο βρίσκονταν 1.000 Πέρσες ιππείς της Φρουράς και το ινδικό ιππικό από την Παροπάμισο. Αριστερά τους ήταν οι Καδούσιοι, οι Σούσιοι, οι Πέρσες (ιππείς και τοξότες) και στην πτέρυγα οι Βάκτριοι με τους Αραχωτούς. Δεξιά από το κέντρο, μεταξύ άλλων, ήταν οι Πάρθοι και οι Μήδοι, ενώ στην πτέρυγα βρίσκονταν οι Σύριοι και οι Μεσοποτάμιοι. Μπροστά από την αριστερή πτέρυγα, απέναντι από τον Αλέξανδρο, ήταν παραταγμένοι 1.000 θωρακοφόροι ιππείς, «κατάφρακτοι» Σάκες από τον Ιαξάρτη και μαζί με αυτούς 1.000 Βάκτριοι. Μπροστά από τη δεξιά πτέρυγα βρισκόταν

Έριππος
ανδριάντας
του Μεγάλου
Αλεξάνδρου στην
Αλεξάνδρεια της
Αιγύπτου, έργο
του Κωνσταντίνου
Παλαιολόγου
(1993).

ένα παρόμοιο σώμα ιππέων, άγνωστης δύναμης, αποτελούμενο από Αρμένιους και Καππαδόκες, που έγιναν αργότερα γνωστοί υπό τον δυνάστη τους τον Αριαράθην, σύμμαχο του Δαρείου. Οι δύο πτέρυγες εκπροσωπούσαν, λοιπόν, την Ανατολή και τη Δύση. Ο Δαρείος βρισκόταν πίσω από το κέντρο και μαζί του ήταν το μόνο καλά εκπαιδευμένο σώμα πεζικού που διέθετε, οι μπλοφόροι, δηλαδή η φρουρά των πεζών λοχχοφόρων, καθώς και οι 2.000 Έλληνες μισθοφόροι. Υπήρχαν και κάποιοι ακόμα πεζοί και δεκαπέντε ελέφαντες από την Αραχωσία. Αν ήταν σωστά τοποθετημένοι οι ελέφαντες, θα μπορούσαν να είχαν εμποδίσει τον Αλέξανδρο να επιτεθεί, καθώς τα όχι καλά εκπαιδευμένα άλογα δεν θα μπορούσαν να τους αντιμετωπίσουν. Πιθανόν, όμως, να μην μπορούσαν καν να μπουν σε θέση μάχης, καθώς ούτε τα περσικά άλογα ήταν κατάλληλα εκπαιδευμένα. Το υπόλοιπο πεζικό, ορεισίβιοι και άλλοι μαχητές, αμφιβόλου ικανότητας σε μάχη εκ παρατάξεως, σχημάτιζε μια δεύτερη γραμμή πίσω από το ιππικό. Μπροστά από τη γραμμή του ιππικού βρίσκονταν τα περίπου 200 δρεπανηφόρα άρματα.

Ο Αλέξανδρος είχε λιγότερο στρατό και ανέμενε ότι οι Πέρσες θα τον χτυπούσαν και στις δύο πτέρυγές του. Είχε, όμως, πιο ικανούς πολεμιστές. Δεδομένου ότι οι Σάκες, των οποίων το τάγμα ήταν επιφορτισμένο με την αποστολή να χτυπήσει από τα δεξιά, ήταν 2.000, όσοι και οι Εταίροι, φαίνεται ότι και το ιππικό του Δαρείου αποτελούνταν από σχετικά ολιγάριθμες δυνάμεις, επιλεγμένες από διάφορες σατραπείες. Ο Βήσσοις, που είχε βασιλικό αίμα, σατράπης των Βακτρίων και των Σογδιών, διοικούσε την αριστερή πτέρυγα. Μαζί του ήταν ο Βαρσαέντης, σατράπης της Αραχωσίας. Ο Μαζαίος διοικούσε τη δεξιά πτέρυγα.

Ο Αλέξανδρος είχε συγκεντρώσει για την κρίσιμη μάχη 40.000 πεζούς και 7.000 ιππείς.⁶⁸ Οι αρχικές μονάδες του ιππικού του ήταν υπερπλήρεις. Διέθετε και τρία νέα σώματα, δύο μισθοφορικού ιππικού, με επικεφαλής τον Μενίδα και τον Ανδρόμαχο, και ένα από Οδρύσες.⁶⁹ Αναφέρεται μόνο μία νέα μονάδα πεζικού, αυτή των ακοντιστών του Βάλακρου. Σημαντικό τμήμα του πεζικού του ήταν Έλληνες μισθοφόροι. Έως ότου φύγει από τη Βακτρία, ο Αλέξανδρος πρέπει να ενισχύθηκε με αρκετούς νεοσύλλεκτους από τη Μακεδονία, για να μπορέσει να διατηρήσει τις δυνάμεις του στο πεζικό, αλλά όχι και στο σώμα των Εταίρων. Πριν πεθάνει, τόσο ο ίδιος όσο και οι σατράπες του επιστράτευσαν όλους τους Έλληνες που απασχολούνταν σε μονάδες επικοινωνίας και φρούρησης των κατεχόμενων εδαφών. Στα Γαυγάμπλα η πρώτη γραμμή του πρέπει να ήταν πιο μικρή απ' ό,τι συνήθως. Ο Παρμενίωνας είχε στα αριστερά του τους Θεσσαλούς και το μισό συμμαχικό ιππικό. Ακολουθούσαν η φάλαγγα, οι υπασπιστές και δεξιά οι Εταίροι. Η «τάξις» (τάγμα) του Κρατερού ήταν τοποθετημένη εκείνη την ημέρα

στο αριστερό τμήμα της φάλαγγας και δίπλα της βρισκόταν η «τάξη» του Αμύντα (ο οποίος απουσίαζε για να στρατολογήσει νέους πολεμιστές), υπό τις διαταγές του αδερφού του Σιμμία.

Καθώς ο Αλέξανδρος περίμενε να τον υπερκεράσει ο αντίπαλος στις πτέρυγές του, τοποθέτησε μεγάλη σε μήκος φάλαγγα πίσω από κάθε πτέρυγα, που θα σχημάτιζε, αν χρειαζόταν, μέτωπο προς τα έξω. Αριστερά τοποθετήθηκαν το μισό συμμαχικό ιππικό, οι Θράκες και Οδρύσες ιππείς και η ίλη του Ανδρόμαχου, ενώ δεξιά οι λοχχοφόροι και οι Πάιονες, οι ιππείς του Μενίδα, οι μισοί Αγριάνες, οι μισοί τοξότες και κάποιοι μισθοφόροι, με επικεφαλής τον Κλέανδρο, τον αδερφό του Κοίνου. Ο στρατός, λοιπόν, σχημάτιζε τις τρεις πλευρές ενός τετραγώνου, αλλά η φάλαγγα στα αριστερά του Αλέξανδρου, δηλαδή η αμυντική πτέρυγα, ήταν πιο αδύναμη από αυτήν στα δεξιά, όπου βρισκόταν και ο ίδιος. Τοποθέτησε τους υπόλοιπους Αγριάνες και τους τοξότες καθώς και τους λοχχοφόρους του Βάλακρου μπροστά από τους υπασπιστές ως ασπίδα προστασίας από τα άρματα. Οι υπόλοιποι μισθοφόροι σχημάτισαν δεύτερη γραμμή πίσω από τη φάλαγγα, με τη δια-

Ο Δαρείος στη μάχη των Γαυγαμήλων. Ανάγλυφη σύνθεση εμπνευσμένη από ζωγραφικό πίνακα του Charles le Brun (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Ισπανίας, Μαδρίτη).

ταγή, αν ο στρατός περικυκλώνόταν, να σχηματίσουν μέτωπο προς τα πίσω και να συμπληρώσουν το τετράγωνο. Πίσω τους ακολουθούσαν οι αποσκευές και οι αιχμάλωτοι που φυλάσσονταν από τους Θράκες. Ο χρόνος ήταν ζωτικής σημασίας και για τις δύο αντίπαλους. Οι Πέρσες έπρεπε να νικήσουν με το ισχυρό ιππικό τους πριν ο Αλέξανδρος προλάβει να σπάσει τη γραμμή τους, ενώ αυτός έπρεπε να σπάσει τη γραμμή τους πριν υποχωρήσει η αριστερή πλευρά του. Πρέπει να είχε πάντα τόσο ακριβώς στρατό όσο χρειαζόταν, αλλά οι τιμές που απέδωσε εκ των υστέρων στον Μαζαίο είναι ενδεικτικές του πόσο μεγάλη σημασία έδινε σε αυτήν τη μάχη.

Ο Αλέξανδρος φρόντισε οι άντρες του να φάνε και να κοιμηθούν καλά. Οι Πέρσες, όμως, έμειναν σε επιφυλακή όλο το βράδυ, με αποτέλεσμα να καταβληθούν. Αφού τα κανόνισε όλα, ο Αλέξανδρος έπεσε να κοιμηθεί. Ήμνησε η 1η Οκτωβρίου 331 π.Χ. Καθώς οδηγούσε τον στρατό του στο πεδίο της μάχης, διαπίστωσε ότι οι Εταίροι βρίσκονταν απέναντι από τα δρεπανηφόρα άρματα.

Έστριψε αμέσως προς τα δεξιά, θέτοντας τους υπασπιστές αντιμέτωπους με τα άρματα. Η μάχη ξεκίνησε. Οι Σάκες ιππείς, ερχόμενοι από τη δεξιά πτέρυγα, εξαπέλυσαν σφοδρή επίθεση. Ο Μενίδας πρόβαλε αντίσταση, αλλά ήταν ανίκανος να τους αναχαιτίσει. Τότε ο Αλέξανδρος διέταξε τους Παιόνες και τους μισθοφόρους του Κλέανδρου να κατέβουν στο πεδίο της μάχης. Απαντώντας σε αυτήν την κίνηση του Αλέξανδρου, ο Βήσσος έστειλε τους Βάκτριους. Ενισχυμένοι πλέον οι Σάκες ιππείς, κατάφεραν να εισδύσουν στις τάξεις των Εταίρων. Ύστερα από σκληρή μάχη, κατά την οποία οι Εταίροι υπέστησαν μεγάλες απώλειες, οι Σάκες απωθήθηκαν και τράπηκαν σε φυγή. Οι λογχοφόροι, όμως, τους επιτέθηκαν και τους ανάγκασαν να γυρίσουν πίσω.

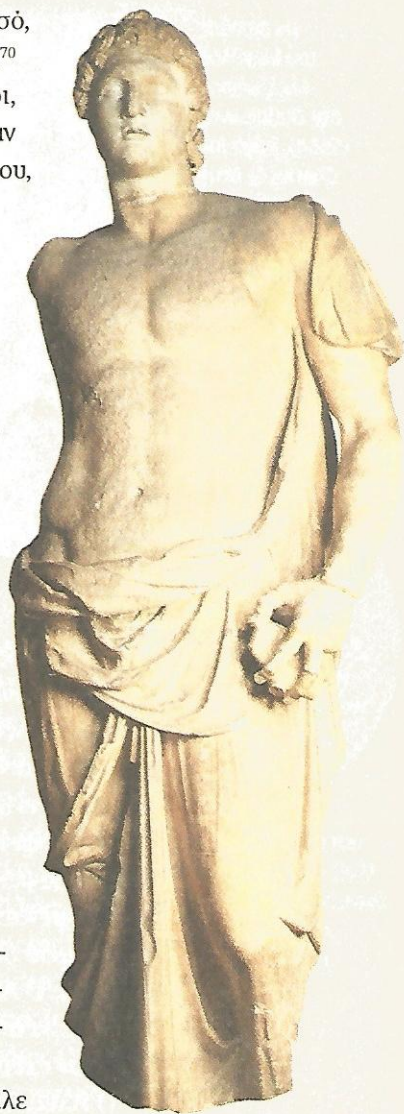
Ενώ συνέβαιναν αυτά, τα δρεπανηφόρα άρματα μπήκαν στη μάχη. Όμως, οι Αγριάνες και οι ακοντιστές, που είχαν προωθηθεί, τα αντιμετώπισαν με γενναιότητα και αποφασιστικότητα. Λιγοστά ήταν τα άρματα που έφτασαν στο επίκεντρο της μάχης. Οι υπασπιστές άνοιξαν τις γραμμές τους αφήνοντάς τα να περάσουν. Η ζημιά που υπέστησαν τα δρεπανηφόρα άρματα ήταν πολύ μεγάλη.

Ο περσικός στρατός προήλαυνε, με την αριστερή πτέρυγα του να κάνει ό,τι μπορεί για να υποστηρίξει τον Βήσσο. Οι Πέρσες ιππείς επιτέθηκαν και απώθησαν τους λογχοφόρους, πλην όμως καθηλώθηκαν από τους Αγριάνες. Ο Αλέξανδρος είχε τώρα διαθέσιμους τους Εταίρους, παρότι οι Πέρσες ιππείς είχαν δημιουργήσει ρήγμα στις τάξεις τους. Διέταξε το πεζικό του να προχωρήσει και επιτέθηκε με τους Εταίρους, συνεπικουρούμενος από τις πλησιέστερες στρατιωτικές μονάδες του. Ο αποδυναμωμένος περ-

σικός στρατός επλήγη ανεπανόρθωτα και, όπως και στην Ισσό, ο Δαρειός απέδρασε από το πεδίο της μάχης. Το πεζικό του,⁷⁰ από το οποίο ελάχιστοι επέζησαν, και οι Έλληνες μισθοφόροι, που είχαν χάσει μεγάλο μέρος των δυνάμεών τους, κατάφεραν να καθυστερήσουν όσο χρειαζόταν τη φάλαγγα του Αλέξανδρου, για να διευκολύνουν την απόδραση του αρχηγού τους.

Εν τω μεταξύ, στα αριστερά, ο Μαζαίος είχε φέρει σε δύσκολη θέση τον Παρμενίωνα. Οι Καπαδόκες είχαν μπει σαν σφήνα στην αριστερή πτέρυγα της φάλαγγας του Παρμενίωνα. Οι Θεσσαλοί βάλλονταν πανταχόθεν, ενώ οι τάξεις του Κρατερού και του Σιμμία είχαν ριχτεί στη μάχη. Όταν ο Αλέξανδρος διέταξε τη φάλαγγα να προελάσει, κανείς από τους δύο δεν μπορούσε να κινηθεί. Οι άλλες τέσσερις τάξεις, ωστόσο, κατάφεραν να περάσουν μπροστά. Τότε δημιουργήθηκε ρήγμα μεταξύ της τάξης του Σιμμία και της τάξης του Πολυπέρχονα. Σε αυτό το ρήγμα κατάφεραν να μπουν οι Πέρσες ιππείς της Φρουράς, ακολουθούμενοι από τους Πάρθους και κάποιους Ινδούς ιππείς. Διέσχισαν κατά μήκος τη φάλαγγα και στο τέλος την έκοψαν στα δύο. Προς στιγμήν, ο Μαζαίος πρέπει να σκέφτηκε ότι είχε νικήσει. Η Φρουρά, όμως, έχασε την ευκαιρία να ολοκληρώσει με επιτυχία το έργο της, εξαιτίας της τυφλής αφοσίωσής της στον βασιλιά. Ο Δαρειός είχε διατάξει να διασωθεί η οικογένειά του και, αντί να διαλύσουν τη φάλαγγα των Μακεδόνων, τα μέλη της Φρουράς του πέρασαν μέσα από τις τάξεις των μισθοφόρων, έφτασαν στο χώρο όπου φυλάσσονταν οι αποσκευές, έδιωξαν τους Θράκες και προσπάθησαν να ελευθερώσουν τις γυναίκες.⁷¹ Οι μισθοφόροι, όμως, ανασυντάχθηκαν και τους απομάκρυναν.

Ο Παρμενίωνας είχε αρχίσει να πανικοβάλλεται και έστειλε μήνυμα στον Αλέξανδρο, ζητώντας του βοήθεια. Το μήνυμα έφτασε μόλις ο Δαρειός είχε φύγει. Ο Αλέξανδρος γύρισε μαζί με τους Εταίρους. Στο δρόμο συνάντησε τους Πέρσες και τους Πάρθους που επέστρεφαν και ανέκοψε την πορεία τους. Ακολούθησε σκληρή μάχη, στη διάρκεια της οποίας οι Εταίροι υπέστησαν εκ νέου απώλειες. Τελικά, οι Πέρσες κατόρθωσαν να διαφύγουν και ο Αλέξανδρος πήγε να βοηθήσει τον Παρμενίωνα. Η βοήθειά του δεν ήταν πια αναγκαία. Η άτακτη υποχώρηση του Δαρείου από το πεδίο της μάχης είχε γίνει γνωστή παντού, ο περσικός στρατός βρισκόταν υπό διάλυση και το ηθικό των πεζών του Μαζαίου

Μαρμάρινο
άγαλμα του
Μεγάλου
Αλεξάνδρου από
τη Μαγνησία του
Σιπύλλου (μέσα
3ου αι. π.Χ.,
Αρχαιολογικό
Μουσείο
Κωνσταντι-
νούπολης).

«Η είσοδος
του Μεγάλου
Αλεξάνδρου
στη Βαβυλώνα»
(1664), έργο του
Charles le Brun
(Μουσείο
Λούβρου,
Παρίσι).

είχε καμφθεί. Οι θαρραλέοι Θεσσαλοί επιτέθηκαν για δεύτερη φορά. Όταν ο Αλέξανδρος έφτασε στο μέρος όπου βρίσκονταν, διέταξε τους στρατιώτες του να τους καταδιώξουν. Στην άλλη πτέρυγα, ο Βήσσος και οι Βάκτριοι υποχώρησαν, παρότι είχαν νικήσει, και γι' αυτό ήταν βαρύθυμοι και έτοιμοι για φασαρία. Οι υπόλοιποι Έλληνες μισθοφόροι απομακρύνθηκαν συντεταγμένα. Γενικά, ο στρατός διαλύθηκε.

Οι απόψεις του Αλεξάνδρου σχετικά με το τι ήταν νίκη ήταν παρόμοιες με τις απόψεις του Νέλσονα. Ακόμα κι αν οι άντρες του έπεφταν καταγής εξαντλημένοι και τα άλογα παραπατούσαν, αυτός θα συνέχιζε την καταδίωξη του εχθρού μέχρι να πέσει το σκοτάδι. Θα ξεκουραζόταν και την αυγή θα συνέχιζε. Ο Αλέξανδρος δεν σταμάτησε μέχρι που έφτασε στα Αρβηλα, 50 χιλιόμετρα από το πεδίο της μάχης. Ήταν αποφασισμένος να μην επιτρέψει στον εχθρό να ανασυντάξει τον στρατό του.

Ο Αλέξανδρος άφησε τις στρατιώτες του να ξεκουραστούν και προχώρησε προς τη Βαβυλώνα, όπου είχε καταφύγει ο Μαζαίος. Η Βαβυλώνα δεν μπορούσε να αμυνθεί. Τα άλλοτε κραταιά τείχη της είχαν καταστραφεί. Ο Μαζαίος πίστευε πλέον ακράδαντα ότι είχε κάνει πάρα πολλά για έναν ρίψασπη βασιλιά. Βγήκε, λοιπόν, να συναντήσει τον Αλέξανδρο, ο οποίος τον δέχτηκε με τις τιμές που του άρμοζαν. Οι Βαβυλώνιοι καλωσόρισαν τον Αλέξανδρο. Αυτός ανέτρεψε όλα όσα είχε κάνει ο Ξέρξης, επέτρεψε την τέλεση των τοπικών εθίμων και διόρισε για πρώτη φορά Πέρση σε υψηλόβαθμη θέση στην ιεραρχία της διοίκησης. Έχρισε τον Μαζαίο σατράπη. Δεν του εμπιστεύτηκε, όμως, τη διοίκηση του στρατού. Διόρισε Μακεδόνες